Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΚΑΝΤΙΑΝΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΝ ΤΑΙΣ ΚΡΙΣΕΣΙ: «CREDO QUIA ABSURDUM EST» ΚΑΙ «CREDO UT INTELLIGAM»

Ἐνταῦθα διαβλέπει τις, ὅτι, αἱ δύο ἀνωτέρω κρίσεις, αἵτινες προέρχονται ἐκ τοῦ Τερτυλλιανοῦ (160-222) καὶ τοῦ Ἀνσέλμου τοῦ Canterbury (1033-1106) παρέχουσι, πλὴν τῶν οἰκείων ἐξηγήσεων τῶν ἀναφερομένων, ὡς εἰκός, ἐν ταῖς διδασκαλίαις τῶν εἰρημένων φιλοσόφων, ἀφορμὰς καὶ εἰς ἑρμηνείας, αἵτινες ἀπηχοῦσιν ἐν πολλοῖς τὸ πνεῦμα τοῦ Καντίου.

I. Ἐν πρώτοις ὁ Τερτυλλιανὸς διὰ τῆς ἐννοίας «absurdum est» ὑπονοεῖ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον κεῖται «ὑπὲρ λόγον» καὶ οὐχὶ «παρὰ λόγον» [1]· ἤτοι τὸ μὴ δυνάμενον νὰ γίνῃ ἀντικείμενον τῆς γνωστικῆς τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεως.

Τοιαῦτα ἀντικείμενα, ἅτινα εὑρίσκονται ἐκτὸς τῆς σφαίρας τοῦ λογικοῦ, τουτέστι πέραν πάσης ἐμπειρίας καὶ κατ' αἴσθησιν ἀντιλήψεως, τυγχάνουσι διάφοροι τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας ἀρχαί. Τῶν ἀνωτέρω ἀρχῶν, αἵτινες συνυφαίνουσι καὶ τὰ δόγματα τῆς ὡς ἄνω διδασκαλίας, δυνάμεθα νὰ καταστῶμεν μέτοχοι οὐχὶ διὰ τοῦ νοῦ, ἀλλὰ μόνον διὰ τῆς πίστεως. Ἡ ἔκφρασις «credo» ἤτοι «πιστεύω», διότι εἶναι ὑπὲρ λόγον (quia absurdum est), ἐνθυμίζει εἰς ἡμᾶς καντιανὴν γνωσιολογικὴν θεωρίαν. Ὡς γνωστόν, ὁ Kant φρονεῖ ὅτι διὰ πράγματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐλλείπει ὁ ἐμπειρικὸς παράγων, ὁ νοῦς ἀδυνατεῖ νὰ προβῇ εἰς περαιτέρω ἐνεργείας, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν θεώρησιν τῶν ἀνωτέρω ἀπὸ γνωσιολογικῆς ἐπόψεως, διὸ καὶ ἀρκεῖται εἰς τὴν «γνῶσιν» τούτων, ἄνευ τῆς βοηθείας τοῦ νοῦ, ὁ ὁποῖος ἀντικαθίσταται ἐνταῦθα διὰ τῆς ἐννοίας τῆς πίστεως καὶ τρόπον τινὰ ἡ γνωσιολογία ἐν προκειμένῳ ἀποβαίνει κυρίως ἠθική· ἑπομένως ἓν νέον στοιχεῖον εἰσάγεται πρὸς ἔρευναν τοῦ ὑπερφυσικοῦ (Transzendent), ἡ πίστις (Fideismus).

Πάντα ταῦτα δηλοῦσι τὰ ὑπὸ τοῦ Kant ἀργότερον χαρακτηρισθέντα ὡς αἰτήματα (Postulat), ὑποδηλοῦντα ὡρισμένας προτάσεις, ἃς ὁ «Θεωρητικὸς Λόγος» δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξετάσῃ ὡς κειμένας πέραν πάσης ἐμπειρίας, μόνον δὲ ἡ ἠθικὴ ἀπῄτει πίστιν εἰς αὐτάς. Διὰ τῶν ἀνωτέρω

---

1. Ἑπομένως δὲν εὐσταθεῖ ἡ σκόπιμος διαστροφὴ τῆς ἀνωτέρω ἐκφράσεως ὑπὸ τοῦ Fr. Nietzsche εἰς «credo quia absurdus sum» ἤτοι «πιστεύω, διότι παράλογός εἰμι».

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

λεχθέντων καθίσταται σαφές, ὅτι τόσον ὁ Τερτυλλιανός, ὅσον καὶ ὁ Kant εἰσάγουσι τὴν ἔννοιαν τῆς πίστεως εἰς τὴν γνῶσιν, ὅταν ἡ τελευταία ἀδυνατῇ νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν σύλληψιν ἐννοιῶν, τῶν ὁποίων τὸ κῦρος δὲν ἀποτελεῖ ὑπόθεσιν τῆς γνωσιολογίας, ἀλλὰ τοὐναντίον τῆς μεταφυσικῆς.

Ἐν ὀλίγαις λέξεσιν ἡ μεταφυσικὴ δύναται νὰ ἑδραιώσῃ τὴν θέσιν τῆς γνωσιολογίας, διὰ πράγματα, ἅτινα διὰ τὴν ὕπαρξιν αὐτῶν ἀπαιτοῦσι καὶ ἐπιβάλλουσι κανόνες ἠθικῆς.

ΙΙ. Ἔπειτα ἡ τοῦ Ἀνσέλμου τοῦ Canterbury κρίσις «credo ut intelligam», ἤτοι «πιστεύω, ἵνα νοήσω», δηλοῖ πλὴν τῶν ἄλλων καὶ ἀρχὴν τινα τοῦ Καντίου, τὴν λεγομένην «κανονίζουσαν ἀρχὴν» (prinzip regulativ). Διὰ τοῦ ἀνωτέρω, οὕτως εἰπεῖν, κανόνος, ὁ νοῦς δύναται νὰ χωρήσῃ λογικῶς εἰς τὴν περαιτέρω θεμελίωσιν ἐννοιῶν τινων, τῶν ὁποίων τὴν «γνῶσιν» εἶχεν ἐπιτύχει οὗτος προηγουμένως διὰ τῆς πίστεως.

Θὰ ἠδύνατο νὰ ὁμολογούσῃ τις, ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ αἰτήματος, οὗτινος ὑποκείμενον τυγχάνει ἡ ἔννοια τῆς πίστεως, δύναται νὰ ἀποτελέσῃ φανταστικὴν τινα ἀρχήν, ἥτις κατορθοῖ νὰ ὁδηγήσῃ τὸν νοῦν εἰς τὴν θεώρησιν διαφόρων προβλημάτων· ἔπειτα ὁ νοῦς ἔχει ἀνάγκην τοιούτων «δεδομένων», ἔστω καὶ φανταστικῶν, ὅπως οὗτος βασιζόμενος ἐπ' αὐτῶν χωρήσῃ, προϊόντος τοῦ χρόνου, εἰς περαιτέρω ἐρεύνας καὶ ἀνεύρῃ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θεμελιώδεις δημιουργικὰς ἐννοίας· βεβαίως, ὡς γνωστόν, ὁ θεωρητικὸς νοῦς ἐλλείπει τοῦ «ὑλικοῦ τῶν αἰσθήσεων», ἐν ἄλλαις λέξεσι τοῦ κόσμου τῆς ἐμπειρίας, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν γνῶσιν ὑπερεμπειρικῶν ἐννοιῶν ἀδυνατεῖ νὰ κινηθῇ εἰς τὴν σύλληψιν τούτων καί, ὡς εἰκός, ὁ πρακτικὸς νοῦς ἀναλαμβάνει τὴν κτῆσιν τῶν ἀνωτέρω διὰ τῆς πίστεως, δημιουργῶν οὕτω τὰ γνωστὰ εἰς ἡμᾶς αἰτήματα.

Ἀλλὰ θὰ ἠδύνατο νὰ παρατηρήσῃ τις ὅτι τὰ αἰτήματα ταῦτα δύνανται κάλλιστα νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τὰ ἀληθῶς κίνητρα τοῦ θεωρητικοῦ νοῦ δι' ἄλλας πάλιν «θεωρίας», ἔστω καὶ ἐὰν ταῦτα δὲν προσεπόρισαν τὴν εἰς αὐτὸν πραγματικὴν καὶ ἀληθῆ γνῶσιν.

Προσθετέον ἔτι, ὅτι ὡς ἡ ἔννοια τῆς κατηγορίας ἀποτελεῖ τὴν βάσιν εἰς πᾶσαν γνῶσιν, ἥτις προέρχεται ἐκ τοῦ ἐμπειρικοῦ κόσμου, οὕτως ἀκριβῶς καὶ ἡ ἔννοια τοῦ αἰτήματος ἔδει νὰ θεωρῆται ὡς βάσις «λογική», ἵνα ὁ νοῦς ἐπ' αὐτῆς ἱστάμενος θεωρήσῃ ἐν καιρῷ ἑτέρας ἐννοίας. Ἐπὶ παραδείγματι ἡ ἔννοια τοῦ αἰτήματος «περὶ ὑπάρξεως τοῦ Θείου» θέλει κινήσῃ καὶ μεταβάλῃ τὸν νῦν πρακτικὸν νοῦν εἰς θεωρητικόν, ἵνα ἐξ αὐτῆς δυνηθῇ οὗτος νὰ ἀνεύρῃ τὴν ἀρχικὴν λ.χ. περὶ «κατασκευῆς τοῦ κόσμου» αἰτίαν. Τοιουτοτρόπως ὁ ἐν ἀκινησίᾳ πρακτικὸς Λόγος ἀποβαίνει διὰ τῆς νῦν νοητικῆς αὐτοῦ ἐπεξεργασίας πρὸς εὕρεσιν τῆς ὡς ἄνω αἰτίας «Λόγος Θεωρητικός».

Ἐν κατακλεῖδι τῶν ὡς ἄνω λεχθέντων ὁ νοῦς δέον νὰ ἔχῃ πρότασιν

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τινα, ἀναγκαίως ὑπ' αὐτοῦ παραδεκτέαν, ἥτις θὰ ἀπέβαινεν εἰς αὐτὸν ὁ γνώμων (prinzip regulativ), ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ Kant, πρὸς ἐξαγωγὴν περαιτέρω συμπερασμάτων, ὠφελῶν ἐν προκειμένῳ νῦν οὐχὶ τὴν ἠθικήν, ἀλλὰ τοὐναντίον αὐτὴν ταύτην τὴν περὶ κόσμου θεωρίαν.

Διὰ τῶν ἐνταῦθα ρηθέντων ἐπειράθημεν διὰ βραχέων, ὅπως ὑποβάλωμεν ὑπὸ τὴν ἑρμηνείαν τῆς καντιανῆς διδασκαλίας τὰς δύο, οὕτως εἰπεῖν, ἀνωτέρω κρίσεις.

Ἀναστάσιος Ν. ΖΟΥΜΠΟΣ
(Ἀθῆναι)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ